इष्टे यस्य वायुर्वाति दिवानिशम् । अखण्डमेकं तस्यायुः क्षयत्यब्दत्रयेण हि । द्वाहोरात्रं त्राहोरात्रं रविर्वहति सन्ततम् । सार्द्धैकवर्षान्तस्येह जीवितावधिरुच्यते । वहेन्मासापुटयुगे दशाहानि निरन्तरम् । वातश्चेत् सहसंक्रान्तिस्तया जीवेद्दिनत्रयम् । नासान्तर्द्वयं हित्वा मातरिश्वा सुखाद्वहेत् । संशेद्दिनत्रयादर्वाक् प्रयाणं तस्य चाध्व न । सूर्य्ये सप्तमराशिस्थे जन्मर्क्षस्थे निशाचरे । पौष्णः स कालो द्रष्टव्यो यदा याम्ये रविर्वहेत् । अकस्मादेव तत्काले मृत्युः सन्निहितो भवेत् । वह्नयोः प्रयत्नेन स कालो मृत्युभीरुणा । अकस्माद्दीयते यस्तु पुरुषं कृष्णपिङ्गलम् । तस्मिन्नेव क्षणे गुप्तं सजीवेद्वत्सरद्वयम् । यस्य बीजं मलं मूत्रं, क्षुतं मूत्रं मलन्तथा । दृष्टैकदा पतेद्यस्य अब्दत्रयमायुरिष्यते । इन्द्रनीलनिभं व्योम्नि नागेन्द्रं यदि पश्यति । इतस्ततः प्रसृमरं वण्णासं न स जीवति । व्यभ्रेऽह्नि वारिपूर्णाक्षः पृष्ठीकृत्य दिवाकरम् । फूत्कृत्याप्स्विन्द्रचापञ्च पश्येत् वण्णासजीवनः । अरुन्धतीं ध्रुवञ्चैव विष्णोस्त्रीणि पदानि च । आसन्नमृत्युर्नोपश्येच्चतुर्थं मातृमण्डलम् । अरुन्धती भवेज्जिह्वा ध्रुवो नासाग्रमुच्यते । विष्णोः पदानि भ्रूमध्ये नेत्राग्रौ मातृमण्डलम् । वेत्ति नीलादिवर्णस्य कटुम्लादिरसस्य हि । अकस्मादन्धताभावं वण्णासेन स मृत्युभाक् । वण्णास मृत्योर्मूर्त्तस्य कण्ठोदरसमारदा । शुष्यन्ति सततं तद्वद्विच्छायास्तालुपञ्चमाः । दन्तःकरजनेत्रान्ता नीलिमानं भजन्ति चेत् । स हि कीनाशनगरीं षष्ठे मासि व्रजेच्चरः । संप्रवृत्ते निधुवने मध्याह्ने क्षौति चेच्चरः । निश्चितं पञ्चमे मासि धर्म्मराजातिथिर्भवेत् । द्रुतमारुह्य सरटस्त्रिवर्णो यस्य मस्तकम् । प्रयाति, याति तस्यायुः वण्णासे सम्मरिष्यतः । सुस्नातस्यापि यस्याशु हृदयं परिशुष्यति । चरणौ च करौ वापि त्रिमासान्तस्य जीवितम् । प्रतिबिम्बे भवेद्यस्य पदङ्गुष्ठपदाङ्गुलि । पार्श्वौ वा कर्णमे वापि पञ्चमासान् स जीवति । छाया प्रकम्पते यस्य देहमध्येऽपि निश्चले । कृतान्तदूता बध्नन्ति चतुर्थे मासि तत्करम् । निजस्य प्रतिबिम्बस्य नीराजसुकूटादिषु । उत्तमाङ्गञ्च यः पश्येत् स मासेन विनश्यति । मतिर्भाग्येत् स्वखेदाणी धनुरैन्द्रं निरीक्षते । रात्रौ, चन्द्रद्वयं वापि दिवा द्वौ वा दिवाकरौ । दिवा च तारकाचक्रं रात्रौ व्योम वितारकम् । युगपच्च चतुर्हि चुम्बकं कोदण्डमण्डलम् । भूरुहे भूधराग्रे वा गन्धर्वनगरोदयम् । दिवा पिशाचकृत्यञ्च एते पञ्चत्वहेतवः । सर्वेषु तेषु चिह्नेषु यद्येकमपि वीक्षते । तदा मासावधिर्म्मर्त्यः प्रतीक्षेत नचाधिकम् । करावरुद्धश्रवणः शृणोति न यदा ध्वनिम् । स्थूलः क्षयः क्षयः स्थूलस्तदा मासाद्विवर्त्तते । यः पश्येदात्मनश्छायां दक्षिणायामभिमुखाम् । दिनानि पञ्च जीवित्वा पञ्चत्वमुपयाति सः । प्रोक्षते भक्ष्यते वापि पिशाचासुरराक्षसैः । भूतैः प्रेतैः श्वभिर्गृध्रैर्गोमायुखरशूकरैः । सरभैः करभैः कीटैः श्येनैरश्वतरैर्बकैः । स्वप्ने स जीवितं त्यक्त्वा वर्षान्ते यममीक्षते । गन्धपुष्पांशुकैः शौचैः स्नात्वा भूषितशेखरः । यः पश्येत् स्वप्नसमये सौऽष्टौ मासाननित्यहो । पांशुराशिञ्च वल्मीकं यूपं दण्डमथापि वा । योऽधिरोहति वै स्वप्ने षष्ठे मासि स नश्यति । रासभारूढमात्मानं तैलाभ्यक्तञ्च मुण्डितम् । नीयमानं यमाशां यः स्वप्ने पश्येत् स्वपूर्व्वजान् । स्वमौलौ स्वतनौ वापि यः पश्येत् स्वप्नतोनरः । कृष्णानि शुष्ककाष्ठानि षष्ठे मासि न तिष्ठति । लोहदण्डधरं कृष्णं पुरुषं कृष्णवाससम् । स्वयं योऽग्ने स्थितं पश्येत् स त्रीन्मासान्न जीवेत् । काली कुमारी यं स्वप्ने बध्नीयाद्वाहुपाशकैः । स मासेन समीक्षेत नगरीं यमनोषिताम् । नरो यो वानरारूढः प्रयान् प्राचीं दिशं स्वपन् । दिनैः स पञ्चभिरेव पश्येत् संयमनीं पुरीम् । कृपणोऽपि वदान्यः स्यात् वदान्यः कृपणोऽपि वा । प्रकृतिर्विकृतिश्चेत्यपाकृदा पञ्चत्वमृच्छति । एतानि कालचिह्नानि सन्त्यन्यानि बहून्यपि । ज्ञात्वाभ्यस्येद्गरोयोगमथवा कायिकां श्रवेत् । न कालवञ्चनोपायं सुनेऽन्यमवयाम्यहम्" ।

कालजोषक त्रि० काले यथायोग्यकाले जुषते भोजनादि जुष-ण्वुल् । यथायोग्यकालेऽल्पाहारादिना तुष्टे गोपभेदे "वाहीका वाटधानाश्च आभीराः कालजोषकाः" भा०भी०९अ० ।

कालज्ञ त्रि० कालं योग्यकालं ज्योतिषोक्तकालावयवं वा "जानाति-ज्ञा-क] उचितसमयाभिज्ञे 'अलारूढो हि नारीणामकालज्ञो मनोभवः"रघुः । "तेजः क्षमा वा नैकान्तं कालज्ञस्य महीपतेः" माघः । इत्यालकलाज्ञानयुक्ते ज्योतिषिके च ।

कालज्ञान न० । कालो ज्ञायतेऽनेन ज्ञा-करणे ल्युट् ६त० । १सौरागमादि ज्योतिःशास्त्रे "विदितस्ते मया भावस्तोषितस्तपसा ह्यहम् । दद्यां कालात्ययं ज्ञानं यद्गणां चरितं तथा" इत्युपक्रम्य सू०सि०मयनामासुराय स्वांशपुरुषद्वारा कालज्ञानसूक्तम् । भावे ल्युट् २योग्यसमयज्ञाने च ।